

MUSAIOS *Hero und Leander und die weiteren antiken Zeugnisse*-gesammelt und übersetzt von Hans Färber, Heimeran Verlag, München 1961., pp. 114.

Färberovo izdanje Musejeva epiliona uglavnom počiva, kako i sam priznaje [str. 99], na kritičkom izdanju A. Ludwicha iz 1929. Dobro je učinio što je prihvatio u središnjem teksta mnoge dopune Talijana E. Malcovatija, čije je izdanje Musejeva djela najkritičnije [usp. *Museo, Ero e Lenadro*, Milano 1947]. Njegove su mu konjekture dobro poslužile za prijevod koji je tačan, a odlikuje se i osebnim ritmom. Po svemu se osjeća da je Färber pažljivo radio, iako se može reći da je Rongeov prijevod iz 1939. poetskiji. Tako, od 1782., kad je objavljen prvi kritičniji njemački prijevod [Christian zu Stolberg i ponovo izdan 1959], jer je prvi, kako drži C. Fr. Heinrich izašao 1733., a postoji do Christianova još 27 prijevoda toga epiliona, ovo je izdanje u svakom pogledu na visini. Obuhvaća, uglavnom, sve one kritičke elemente koji su potrebni za bolje razumijevanje teksta, Musejeva utjecaja kroz stoljeća, prepjeva njegova djela, a osobito za karakteristično razmatranje o genezi epiliona, a ta se, kako se jasno vidi iz Färberovih komentara, može uočiti već na jednom papirusu iz I st. poslije n. e. Od Strabona [Geogr., c. 13], Vergilija [Georg., III, v. 258], Ovidija, [Heroides XVII i XVIII], da spomenemo glavne pisce koji su mogli djelovati na pjesnika Museja, a nije potrebno zanemariti ni narodnu tradiciju, mi pratimo razvoj elemenata koji su omogućili Musejevu sintezu u njegovu epilionu. Färber se nije zaustavio na tome. Naveo je, koliko je to bilo potrebno, i pozne antičke pisce koji su živjeli poslije Museja, pa onda srednjovjekovne, kao mitografe od V sve do XII st. prema podacima iz Vatikanske biblioteke, zatim *Fragmentum mythologicum* Baldericusa abbas Burgulienis-a [1046—1130] a taj je oko 1099. ili 1102. opisao sličan sadržaj kao što je učinio Musej. Izdavač navodi i *Carmen Apollinis* Marka Valerija [XII st.], Niketu Eugenijana, Antonina Volscusa, Marka Musurusa i Demetrija Dukasa [XV/XVI st.] citirajući odlomke koji bi mogli otkriti utjecaj Museja. Nama je razumljivo da je epilion izvrsnih poetskih kvaliteta mogao izazvati imitacije ili transkripcije inspiracije u raznim epohama kod različitih autora, ali je uvijek dobro ako izdavač to iznese i podsjeti čitaoca na bivše kriterije. Ti su uglavnom dobri za estetsko ocjenjivanje Musejeva djela. Ipak je bilo potrebno naglasiti da su neki pjesnici *Palatinske antologije* najsažetije iznijeli u svojim epigramima tragos u ljubavi Heroje i Leandra. Osim Antipatra Solunjanina [str. 34] i Leona Filosofa [str. 72] trebalo je citirati i druge. Budući da je Färberov tekst bilingvističan, to će svi navedeni dodaci u samome tekstu dobro poslužiti onima koji proučavaju usporedno nekoliko književnosti i nastoje odrediti put nekih motiva u pojedinim književnostima. Ovaj Musejev motiv je doista važan, jer je djelovao na narodnu pjesmu slavenskih naroda, na novohelensku, a osobito treba imati u vidu da je djelovao na romantizam, pri čemu je pastirska idila *Lijepa pastirica* Krećanina Drymitikosa iz 1621. ili 1627. bila kao neki most između Musejeva epiliona i poznijih imitacija¹⁾.

Sadržaj i kasniji razvoj motiva, što ga je obradio Musej, Färber je obradio sažeto u komentaru pod naslovom: *Der Stoff und sein Nachleben* [str. 96—98]. Spominjući Byrona kako je čak preplivao 3. maja 1810. prevlaku između Sesta i Abida i, navodeći da se to vidi u Don Juanu [II stanca, 105], mogao je spomenuti i njegovu obradu u poemi *The Bride of Abydos—A Turkish Tale*, osobito II pjev. Ne bi bilo na odmet da je spomenuo i Keatsov sonet: *On Picture of Leander* [v. *The Poetical Works of J. Keats, Oxford* 1939, str. 533]. To su, zaista, neznatne primjedbe, ali i te bi mogle otpasti, ako prihvatimo način Färberova komentara kome je glavna značajka sažetost. Njegovu hipotezu da bi Musej bio identičan, prema dvjema pismima retora Prokopija iz Gaze [oko 465—528], a ta on citira [str. 93—949, s primacomem tih pisama, mogli bismo prihvatiti kao vrlo vjerovatnu, jer nam ta činjenica uvelike pomaže da pjesnika Museja stavimo u vremenski okvir V. stoljeća *poslije n. e.* Prema tome, Musej pripada prvim počecima bizantske književnosti, a o tome ne vode dovoljno računa pisci kasnohelenske književnosti. Iako je to ista književnost u svojoj genetskoj liniji, ona je prema strukturi i obradi motiva već infiltrirana novim idejama. Na to usput upućuje i Färber, kad navodi 139. stih iz epiliona prema kome bi Musej bio pod jakim utjecajem kršćanske sredine.

¹⁾ V. moju studiju: *Tragom Heroje i Leandra, Živa Antika, sv. I, 1954. pp. 106 i d. kao i prijevod: Ljubav Heroje i Leandra, izd. Zora, Mala bibl. 177, Zagreb 1954.*

Na kraju, Färber je u svome komentaru naveo noviju literaturu o samom pjesniku kao i o djelovanju epiliona kroz stoljeća [str. 98—99]. Tipografski je dio Musejeva teksta korektan, cijela je oprema na visini.

T. Smerdel, Zagreb.

J. IJSEWIJN-JACOBS, *Latijnse Poezie van de twintigste Eeuw*, Lier 1961 u izd. De Bladen voor de Poezie, str. 103.

Postoje dva najnovija bibliografska pregleda neolatinske poezije prema kojima, ukoliko nije neko ime ispušteno, možemo stvoriti prilično tačnu sliku o toj vrsti poezije, zatim s pomoću njih možemo isto tako sagledati i utvrditi domete poetskog izražajnog stila na latinskom jeziku. Još je 1947. Alfonsi L. u svojoj studiji: *Forme e caratteri della poesia latina moderna* [Paideia, 2, pp. 74—84] pokušao odrediti značaj i umjetnički ovjrednotiti ostvarenja u neolatinskoj poeziji. Ipak, studije Giustinianija V. R. *Die neulateinische Dichtung in Italien 1840—1950.*, objavljena kao prilog u *Zeitschrift für Romanische Philologie* 1961. i spomenuta Ijsewijnova, o kojoj ćemo govoriti, čine novi pokušaj da se potpuno suvremenim kriterijem uđe u problematiku ostvarenja neolatinskih pjesnika. Spomenimo da je Ijsewijnova studija proširena dopuna već ranije objavljenoj u *Eufrosyne* [Lisabon], vol. III, str. 149—190, a čitali smo je kao separat. Naslov joj je: *Conspectus poetarum Latinorum saeculi vicesimi*. Jugoslavija je zastupana na str. 186. Može se reći da je Ijsewijn, ukoliko je mogao doći do potrebnih knjiga ili prijave, savjesno obuhvatio ovo područje u bibliografskom pogledu. Razumije se da njegovi rezultati nisu, u što i on sam vjeruje, posljednja i najcjelovitija ocjena neolatinske poezije, ali su, a to je potrebno naročito naglasiti, prvi i praktično dosad najcjelovitiji pokušaj obrade neolatinizma, kako se on manifestira u poeziji. Pojedine propuste, dabome nehitične, i sam će tokom vremena moći ispraviti, a zatim će moći i same sudove, ukoliko bi ti propusti bili na štetu pojedinih autora, ne samo ispraviti nego ih i iznijeti u novom svjetlu. Ijsewijnova bibliografija u *Eufrosyne* bila je solidna priprava za studiju koja je predmet naše ocjene. Ljestvica više. Tako je jedino i moguće doći do ispravnije ocjene cjelokupne neolatinske poezije. Ta knjiga, ako bude prevedena, na primjer na engleski, imat će veće značenje i samim tim bit će uvjerljivija, kad bude pristupačna većem broju čitalaca. Ovako je ograničena na užu krug poznavalaca jezika na kome je napisana. Ipak, kao literarno-historijska studija ona predstavlja nešto osebjuna, a ujedno je putokaz da se kod pojedinih naroda, gdje se kroz stoljeća razvijala latinska poezija, kao što je slučaj u Jugoslaviji, počne sistematski ponajprije raditi na akribioznoj bibliografiji latinističke poezije. Tako, danas dvije knjige, mislim uglavnom na poeziju, i to *Viva Camena, Latina huius aetatis carmina collecta et edita ab Iosepho Eberle cum commentariolo I. et Linae Ijsewijn-Jacobs—De litteris Latinis recentioribus—izd. Artemis* — Zürich 1961. te ova, o kojoj je riječ, predstavljaju kamen temeljac za samo pjesništvo, ako se o njemu želi pisati ili ako netko želi imati sigurniji uvid u neolatinizam kao izražajnu snagu neohumanizma.

Ijsewijn je svoju knjigu podijelio na nekoliko poglavlja. U knjizi se nalazi i *Indeks*, a taj je osobito u ovakvim raspravama neophodno potreban. Autor je zahvatio najprije u problematiku tzv. neohumanizma, naglašavajući njegov odnos prema potrebama suvremena čovjeka. U kraćem historijskom pregledu, a to je odgovaralo namjeni njegove knjige, autor je, koliko mu je bilo moguće, naglasio i sudjelovanje naših latinista [str. 11] u cjelokupnom evropskom latinitetu, premda je u uvodnim poglavljima kao i poslije Ijsewijn težio da obuhvati u jednu cjelinu sve kontinente. Obradujući časopise nije propustio *Živu Antiku*, a ni njezine suradnike. Poslije ovoga kratkog uvoda autor je prešao na neolatinske pjesnike XX st. U tom odjeljku knjige dobro je osvijetljena poetska figura G. Pascolija, čiji je utjecaj na neolatinsku poeziju od velikog značaja. Pascoli je, kao što uvjerljivo Ijsewijn navodi, ukazao didaktičkim pjesnicima na latinskom jeziku svoga vremena, na koji se način mora pravi pjesnik izražavati na latinskom jeziku bilo da mu odgovara epika, čista lirika, epigram ili satira.

Ijsewijn dobro poznaje gradivo o kome govori. Pročitao je sva djela pa je i mogao smireno donijeti i izvorne zaključke. A da bi došao do njih, trebalo je svladat